

*Радослав Распоповић**

ДИПЛОМАТСКО ПРЕДСТАВНИШТВО ЦРНЕ ГОРЕ У ТУРСКОЈ (1879-1912)

И поред битних промјена у међународном статусу Црне Горе и међународноправној вриједности њених аката и радњи, остварених послје међународног признања добијеног на Берлинском конгресу (1878), заједнички именовани економско-социјалних, просвјетно-културних и политичких противурјечности, које су се продужиле и у постконгресном периоду, доводиле су у питање могућности реализације неких од основних права која су са признањем независности стечена. Једно од таквих, које је било атрибут у државној суверености и облик кроз који се реализовало право на међународни саобраћај, било је и право спољњег представљања државе, тј. право посланства (*jus legationis*), односно право слања и примања дипломатских представника сталног карактера.

Пошто ово право има свој активни и пасивни вид, претходна констатација се не односи на облике његове реализације коју су подразумијевали примање дипломатских представника страних држава акредитованих при црногорском двору. Црна Гора је тим путем врло брзо послје Берлинског конгреса установила дипломатске односе са више држава, прије свега са великим силама.¹ Што се, пак, тиче отварања сталних дипломатских представништава Црне Горе у страним земљама, ситуација је била знатно другачија. Разлози, прије свега финансијске природе, не само да нијесу дозвољавали да се у односима ове врсте оствари начело реципроцитета него су, штавише, планове у том погледу у прво вријеме редуковали једино на државе са којима се Црна Гора граничила: Турску и Аустро-Угарску. Развој

**)* Др Радослав Распоповић, научни сарадник у Историјском институту Црне Горе, Подгорица

¹ Од великих сила своја представништва у Црној Гори у 1878. су отвориле Русија и Француска, а 1879. то су урадиле Аустро-Угарска, Турска, Велика Британија и Италија.

догађаја и укупан сплет политичких и историјских околности утицао је, међутим, да је и касније, током читавог периода свог независног постојања, Црна Гора имала веома мали број дипломатских представништава седентарног типа. Осим посланства у Цариграду (1879-1912), дипломатски представници Црне Горе били су акредитовани и у Београду (1913-1915), Париз (1916-1920) и Њујорку од јуна 1918. фактички до одласка Анта Гвозденовића у Париз на конференцију мира. Током свог међународно признатог статуса Црна Гора је, дакле, имала укупно четири, али готово до краја свог постојања никад истовремено више од једног дипломатског представништва на страни. Овом приликом обратићемо пажњу ономе које је најраније основано и чији је рад најдуже трајао - посланству у Цариграду.

I

За успостављање званичних односа, путем акредитовања сталног дипломатског представника, за Црну Гору је последије стицања независности посебно значајна била Турска. Са њом је требало ријешити много питања, како у погледу међусобног разграничења и спровођења одлука Берлинског конгреса тако и она која су проистицала из односа сукцесије, статуса и заштите црногорских поданика који су се налазили на раду у Цариграду и у другим турским градовима. Међусобни споразум црногорске владе и Порте ради успостављања дипломатских односа путем представника сталног карактера сугерисале су и одлуке Берлинског конгреса.² Међутим за реализацију тог дијела конгресних одлука, или отварање властитих дипломатских представништава у другим земљама, Црна Гора није имала материјалних, а ни кадровских могућности.³ Свјесни веома скромних домета своје државе у овој области, а желећи, ипак, да заштити интересе својих поданика у иностранству, као и да обезбједи заступање својих политичких интереса на дворовима других држава, црногорски званичници су се за помоћ обратили Русији. Шеф Књажевске канцеларије за спољне послове, војвода Станко Радоњић већ 22. децембра 1878./3. јануара 1879. се у том смислу обратио секретару руске дипломатске мисије на Цетињу, А. Н. Шпејеру. Објашњавајући разлоге свог обраћања, Радоњић истиче: „његово Височанство Књаз Никола, мој свијетли господар, у немогућности да

² Према члану 31. Уговора Књажевина Црна Гора требало је да се “споразумије непосредно с отоманском Портом о именовању црногорских представника у Цариграду и неким мјестима империје гдје се за тим укаже потреба”. Види: Проф. др Гавро Перaziћ, мр Радослав Распоповић, *Међународни уговори Црне Горе 1878-1918*, Подгорица 1992, 128.

³ Колико у Црној Гори у то вријеме није било образованих људи за обављање дипломатских послова говори податак да је Гавро Вуковић 1879. био једини дипломирани правник у земљи.

у постојећим околностима изврши именовање својих представника у иностранству, а желећи да види своје поданике заштићене у земљама кроз које пролазе, у којима бораве или живе, наредио ми је да Вас молим да изразите вашој Влади жељу да Ваше моћно Царство пружи помоћ и заштиту нашим држављанима у свим земљама у којима не би имали представнике све док наши представници у тим земљама не би били именовани”.⁴ О садржају књажевог захтјева, који је имао карактер генералног овлашћења за заступање дипломатских интереса Црне Горе, Шпејер је нотом од 26. децембра 1878/7. јануар 1879, која је у Петрограду примљена 9/21. јануара 1879, обавијестио Николаја К. Гирса, министра спољних послова Русије.⁵

Одсуство сумње у наклоност и осјећање добре воље Царске владе према Књажевској влади, а тиме и у коначно позитивно рјешење постављеног захтјева, које је у црногорском обраћању било изражено, потврђено је пројектом одговора руске владе о прихватању заступања интереса Црне Горе путем њених дипломатских и конзуларних представника у иностранству.⁶ Ради тога је крајем јануара 1879. у руском Министарству иностраних дјела сачињено и једно циркуларно писмо, намијењено дипломатским представницима Русије на страни. Њиме су они званично овлашћени да штите интересе Црне Горе све док у дотичној земљи она не буде у прилици да акредитује своје заступнике.⁷ Прије одашиљања ове циркуларне ноте, са њеним садржајем упознат је дипломатски представник Аустро-Угарске у Петрограду барон Лонгенау. Истовремено је Новиков у Бечу у полуслужбеном виду о томе обавијестио министра спољних послова Аустро-Угарске, грофа Андрапија. Пошто је изгледало да бечки двор неће правити веће сметње у погледу дипломатског заступања Црне Горе, званични став Русије о прихватању покровитељства јавно је презентирао 27. јануара / 8. фебруара 1879. одашиљањем свим њеним заграничним посланствима и мисијама циркуларне депеше о пружању покровитељства Црногорцима у земљама у којима она нема своје представнике. Садржај те депеше гласи:

„Влада његовог Височанства Књаза Црне Горе, налази се у ситуацији да није у могућности да именује агенте у иностранству, а желећи да пружи заштиту својим држављанима у земљама у којима бораве или се налазе у пролазу, изразила је Императорској Влади жељу да руски агенти буду овлашћени да пружају помоћ и заштиту поданицима Црне Горе у свим земљама у којима Књажевство нема своје представнике, све док их не буде именovalo.

⁴ Архив внешней политики России /АВПР/, Славянский стол, д. 425, Л.2.

⁵ АВПР, Славянский стол, д. 425, Л.2.

⁶ Исто, док. 1.

⁷ Новак Ражнатовић, *Око успостављања дипломатских односа Црне Горе и Турске 1879*, Историјски записи, књ. XXX, св. 34, Титоград 1972,457

Његово Величанство Руски Цар дао је своју сагласност да се ова жеља његовог Височанства изврши. Имам част да вас замолим да ставите до знања владама код којих сте акредитовани да ћете пружити заштиту црногорским поданицима у стварима у којима они буду имали право да то од вас захтијевају”.⁸

Реакција Аустро-Угарске на прве званичне кораке Русије у погледу дипломатског заступања Црне Горе била је веома оштра. Своју „зачуђеност и изненађеност” црногорским захтјевом, који је био у супротности са свом оном „подршком и добротинством”, које је влада Аустро-Угарске чинила Црној Гори, Беч је једнако изражава и према Цетињу и према Петрограду. Став аустроугарске политике према споразуму између двије земље Андраши је јасно формулисао тиме што је искључно могућност да нека друга држава буде посредник између ње и Црне Горе. То је значило да Русија не може штити црногорске интересе у Аустро-Угарској.⁹ Већ 22. фебруара / 6. марта 1879, Шпејер је са Цетиња јављао да је дипломатски представник Аустро-Угарске Темел добио поруку од Андрашија да на црногорском двору протестује против руског покровитељства над Црном Гором.¹⁰ Да се „Црногорци у нашој држави подређују другој држави” аустроугарски министар спољних послова није могао да прихвати, између осталог, и због права које је његова земља добила чл. 29 Берлинског уговора у погледу заштите црногорске поморске заставе. Умјесто тога, Андраши је тражио да Црногорска влада одустане од својих захтјева у погледу руског покровитељства, иначе бисмо имали да просудимо да ли је даље потребно наше посланство на Цетињу.¹¹ Што се, пак, других држава тиче, став Аустро-Угарске је био да Црна Гора може „радити како јој је воља, само и у њима заштита црногорске трговачке заставе припада нама и ми то право не дамо”.¹²

Наведени веома оштри ставови бечког двора били су повод за снажан притисак дипломатског представника Аустро-Угарске на Цетињу на црногорски двор. Станко Радоњић се, на Темелове оптужбе, правдао тиме да треба провјетити „докле је руска влада ишла са својим циркуларом”, јер је „црногорска влада мислила” искључиво

⁸ АОЦМ, Приновљени рукописи (у наставку ПР.) 1879, фасц, XXVII, Но 24.

⁹ Новак Ражнатовић, *Око успостављања дипломатских односа Црне Горе и Турске 1879*, 457.

¹⁰ АВПР, Славянский стол, д, 425, л. Ю

¹¹ Др Владан Ђорђевић, *Црна Гора и Аустрија 1814-1894*, Београд 1924, 440. Оштрину незадовољства своје владе Андраши је изразио у телеграфској преписци са Темелом: “Ми смо запрепаштени и суштином и обликом овога црногорског корака. Ни мало не одговара ни осјећањима која је њ. Височанство до сада исповедало према Цару и Краљу, нити благодарности с правом очекиваној за толику помоћ указивану Кнежевини од стране ц. и кр. владе да будемо овако изненађени саопштењем петербуршке владе, јер смо с правом очекивали да се Кнез у таквој ствари најприје нама обрати”.

¹² Исто.

на привремено заступање Црногораца у Турској.¹³ Колебљивост црногорског двора око дефинисања обима својих захтјева, као и наставак снажног притиска Беча на Петроград, резултирали су телеграмом министра иностраних дјела Русије од 24. фебруара / 8. марта 1879. којим је руска влада своја дипломатска представништва у иностранству обавијестила да се садржај циркуларне ноте од 27. јануара / 8. фебруара не односи на Аустро-Угарску и њено право покровитељства црногорској трговачкој застави. Тиме, међутим, сва спорна питања још нијесу била ријешена. Под притиском Аустро-Угарске услједила је вербална нота црногорске владе од 9. марта 1879, којом су са црногорске стране извјесна „прекорачења овлашћења” руске владе и званично потврђена.¹⁴ Тиме је покушано да се већи дио кривице за насталу ситуацију пребаци на Русију. Невјешто и контрадикторно конципиран садржај поменутог акта завршавао се одустајењем црногорске владе од свог захтјева упућеног руској влади уколико се он тицао црногорских поданика настањених у Монархији, јер „Црногорска влада има намјеру да ускоро наименује свога представника у Бечу”. Руску заштиту су, међутим, сходно наведеном ставу, могли уживати само Црногорци у Турској, Египту и Америци.

Ради поправљања утиска у вези са својим првобитно испостављеним захтјевима Русији око којих није била консултовала Турска, Црна Гора је већ била предузела и одређене практичне кораке и према Порти. Сходно интервенцији код секретара руског посланства на Цетињу, Шпејер је 7/19. марта 1879. упутио телеграм руском дипломатском представнику у Цариграду, кнезу Лобанову, у коме је пренио књажеве жеље да се установе искрени и правилни односи са Портом. Од Лобанова је тражено да на Порти објасни да финансијске прилике Црне Горе не дозвољавају да она у Цариграду има свог

¹³ Новак Ражнатовић, *Успостављање дипломатских односа Црне Горе и Турске*, 458.

¹⁴ Садржај ноте од 9. марта 1879. (како наводи Владан Ђорђевић у цит. књизи, 440) био је сљедећи:

“Књажевска влада обратила се ц. руској влади са молбом да прими на се заштиту црногорских поданика у местима (*dans les localités*) у којима Књажевина још нема својих представника и дотле док их не би наименовала.

Чинећи тај корак код Петербуршког кабинета, влада црногорска је била далеко од тога да повреди X и члан 29 берлинског уговора који стављају под заштиту аустроугарских консула црногорску трговачку заставу и екипаж црногорских лађа у свим пристаништима у којима има тих консулата. При свем том овај корак, учињен једино у тој намјери да под руску заштиту стави само Црногорце у Турској, Египту и Америци, признао је у Бечу врло непријатан утисак у толико у колико би се тицао Црногораца који су етаблирани у Аустрији или пролазе кроз њу. Црногорска влада била је далеко од тога да изазове такав утисак.

Због тога црногорска влада, која високо цени благовољење Аустро-Угарске владе, хита да изјави да одустаје од своје молбе упућене руској влади, уколико би се ова тицала црногорских поданика настањених у монархији или на пролазу кроз њу. У осталом Црна Гора има намеру да ускоро наименује свога представника у Бечу”:

дипломатског представника. Због тога је књаз молио да до именовања свога агента Императорска руска влада узме на себе заштиту и представљање црногорских интереса, за шта је од исте већ добијена сагласност.¹⁵

Поступајући по Шпејеровом захтјеву, кнез Лобанов се нотом одговарајуће садржине 19/31. марта 1879. обратио Каратеодори-паши. Извијестио га је о намјери књаз Николе да са Портом одржава пријатељске и добросусједске односе, и да је због немогућности да у овом тренутку именује своје представнике ради тога (а ради заштите интереса својих поданика у Турској) овластио руске представнике, да до именовања сопствених, они штите интересе Црне Горе. Лобанов у писму даље констатује да је и његово величанство руски цар прихватио књажев захтјев и да га је министарство спољних послова позвало „да информише Порту да ће царска амбасада као и руски конзулат у Турској бити привремено овлашћени да пружају заштиту црногорским држављанима када они то буду тражили”.¹⁶ У noti је још додато да ће руски представници примати наредбу да се у својим пословима опходе у складу са оним што предвиђају чл. 29. и 31 Берлинског уговора,¹⁷ а од Каратеодори-паше тражено да предузме мјере како би руско заступање у корист Црне Горе до назначења књажевског агента било признато од мјесних турских власти како у Константинопољу тако и у другим турским градовима које посјећују Црногорци.¹⁸

Обавјештавајући руску владу о корацима које је предузео, принц Лобанов у писму под истим датумом (19/31. март) предлаже свом министру спољних послова Николају Карловичу Гирсу да се циркуларном нотом подручни конзулати у Турској обавијесте да предузму на себе покровитељство Црногораца.¹⁹

Но, и поред тога што се на основу корака Русије и Црне Горе на први поглед могло закључити да је питање заштите Црногораца у Турској посредством Русије већ готова ствар, ипак су се таква очекивања показала преурењеним. Порта је, наиме, одбила да на тај начин одржава односе са Црном Гором, позивајући се на одредбе Берлинског уговора, по којима је Црна Гора требало да се непосредно споразумијева са Портом о именовању својих дипломатских представника у Турској. Одредбе истог уговора су такође давале овлашћење да са црногорским поданицима у Турској поступа исто као са својим држављанима. Отуда покровитељство било које стране државе није долазило у обзир.

¹⁵ АВПР, Славянский стол, д. 425, л.

¹⁶ Исто, I. 15.

¹⁷ Ријеч је о одредбама којима је дато Аустро-Угарској право покровитељства црногорској трговачкој застави (чл. 29), односно којима су Црногорци у турским предјелима потчињени локалним законима и мјесним властима (чл. 31).

¹⁸ АВПР, Славянский стол, д. 425. Л 14.

¹⁹ Исто.

За дефинисање става Порте о одбијању захтјева руске владе, осим одредаба Берлинског уговора, као значајне треба поменути још и притисак Аустрије и Енглеске да се такав предлог не прихвати, као и извјесну захлађеност у односима која се на релацији Цетиње - Цариград након стицања независности Црне Горе видно манифестовала. Енглески став у овом питању био је под снажним утицајем Аустро-Угарске. Темел је успио, преко британског заступника у Црној Гори Кирбиа Грина, да њен амбасадор у Цариграду утиче на Порту да не прихвати руске дипломате као заступнике црногорских интереса у Турској.²⁰ Осим тога, како извјештава Шпејер, у телеграму који је 17/29. марта 1879. године упућен у Петроград, енглески изасланик у Константинопољу преко британског заступника на Цетињу стално је вршио притисак на књаза Николу да повуче предлог о руској заштити дипломатских интереса Црне Горе.²¹

О значајном уплитању Енглеске у питање дипломатског заступања Црне Горе свједоче и два писма црногорскога књаза енглеском отправнику послова на Цетињу и генералном конзулу у Скадру - Кирби Грину. У првом, које је сачувано у концепту (датирано са 26. мартом / 7. априлом 1879), констатује се да би након тражења руске дипломатске заштите и добијене сагласности од Русије црногорска страна врло тешко могла послати „једног агента при Високој Порти чак и прелазећи преко врло много скрупула и преко финансијских разлога (considerations) који су били побуда за нашу тражњу код Русије”.²² У другом писму, осим што се енглески отправник послова обавјештава да књаз Никола није могао „извршити идеју коју сте му сугерисали у погледу слања једног црногорског агента у Цариград”²³, истовремено се указује и на незадовољство Цетиња држањем Порте.

Лоши односи између Црне Горе и Турске изражавани су на различите начине. О њиховој озбиљној нарушености видљиво су свједочили јавни потупци турске владе. Ријеч је, с једне стране, о одбијању Порте да на предузете кораке руског дипломатског представника у Цариграду принца Лобанова да било какав одговор, а, с друге, о увредљивом игнорисању првог званичног обраћања црногорског књаза турском султану. Наиме, након што је, сходно Берлинском уговору и Протоколу мјешовите комисије потписаном у Вирпазару 21. јануара / 2. фебруара 1879. извршена размјена територија Подгорице, Служа и Жабљака, који су припали Црној Гори, за Улцињ, који је враћен Турској,²⁴ књаз Никола је послао султану телеграм у

²⁰ Др Новак Ражнатовић, цит. рад о успостављању дипломатских односа Црне Горе са Турском, 459

²¹ АВПР, Славјанский стол, д. 425, л.9.

²² Записи, књ. XXII, св. 1-6, јул-децембар 1939, 164.

²³ Др Владан Ђорђевић, оп. цит, 439.

²⁴ Новак Ражнатовић, *Спровођење одлука Берлинског конгреса*, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, књ. XXX, Сарајево 1977, 295. - "Тачно према Споразуму,

коме је задовољство због обављених послова на међусобном разграничењу изразио слjedeћим ријечима: „Моје трупе напустиле су јуче места која су се имала вратити државама В. Величанства, а ја сам заузео она која су анектирана Књажевини. То је извршено с обе стране у најбољем реду, трупе су се поздравиле међусобно, јер су у часовима искушења научиле да се диве једне другима. Имајући част да ово доставим В.В. ја управљам Провиђењу жарке жеље да благослови срећно повраћени мир, да га направи трајним и добротворним за оба народа”.²⁵

Турски султан, међутим, није одговорио на овај књажев телеграм, што се могло сматрати актом увреде шефа државе. Стварни разлози за такав гест нијесу били у томе што „телеграм ни по форми ни по садржини није био у реду”, како је барон Темел покушавао да објасни на Цетињу. Радило се највјероватније о увријеђености Турске што на Цетињу нијесу прихватили њен предлог да подгорички кајмакам Осман-бег, у својству „неког заступника Порте”, остане у овом граду након његове предаје Црној Гори. Умјесто тога, Црногорци су послјије преузимања вароши турском кајмакаму наредили да одмах напусти Црну Гору. Штавише, умало да није дошло и до његовог протјеривања што је спријечено захваљујући интервенцији енглеског изасланика.

Овакво стање у односима Црне Горе и Турске свакако није будило наду да се двије земље саме могу споразумјети о успостављању добрих међусобних односа. Тога су били свјесни и на Цетињу, па су о другом књажевом обраћању султану - поводом рођења другог сина књаза Николе - одмах обавијестили и енглеског заступника у Црној Гори, очекујући његово посредовање да се опет не би десило игнорисање званичног обраћања господара Црне Горе.²⁶ Султанов одговор, који је услиједио након 15 дана, иако значајан, јер је представљао прво службено обраћање једног турског владара -владару Црне Горе, и мада је посебно код књаза Николе будио наду да се затегнутост у односима између Црне Горе и Турске може брзо уклонити, ипак ништа битније није измијенио у правцу побољшања међусобних односа. Посебно он није имао значаја за евентуалну промјену турског става у питању дипломатског представљања Црне Горе. Подстицана од Аустро-Угарске и Енглеске, да би елиминисала руски утицај при рјешавању преосталих спорних питања у вези са територијалним разграничењем

Турци су напустили а Црногорци за њима запосјели Жабљак 7. II, а Служ и Подгорицу 8. II 1879. Малу, али за безбједност Подгорице стратегијски значајну територију села Диноша, Црногорци су уступили Турцима. На другој страни Црногорци су такође 8. II Турцима вратили Улцињ”.

²⁵ Др Владан Ђорђевић, *op. cit.*, 439.

²⁶ Др Владан Ђорђевић у *цит. књизи* на стр. 444 о томе каже: “Али, бојећи се да му и овај телеграм Султану не остане без одговора, Кнез је замолио пуковника Темела, а овај грофа Андрашија да нареди Грофу Зичију у Цариград нека потпомогне ову црногорску предусретљивост”.

са Црном Гором, Турска је остала упорна у ставу да се сходно одредбама Берлинског уговора, она непосредно споразумије са Црном Гором о именовању њених представника у Цариграду и другим мјестима Царевине гдје се за тим укаже потреба.

II

Иако су бројни неријешени проблеми и степен затегнутости у односима са Турском чак постављали питање опортуности успостављања редовних дипломатских веза, ипак је и на Цетињу, а и у Петрограду, оцијењено да је то једини пут за покушај да се међу њима успостави трајан мир. Тако је Црна Гора, немајући другог избора, уз пристанак руске владе да финансијски помогне рад црногорског дипломатског представништва, у Грчку одлучила да за свог првог званичног представника, сталног карактера, у рангу изванредног посланика и опуномоћеног министра, именује свог министра иностраних дјела војводу Станка Радоњића. За Цариград су, према писању „Новог времена”, 10/22. јула 1879. отпутовали и предсједник Државног савјета војвода Божо Петровић, члан Државног суда Гавро Вуковић и ранији секретар Сената Стеван Кустудија.²⁷ Војвода Божо је путовао у Одесу, гдје је требало да тражи зајам за набавку жита,²⁸ али је, према једном извјештају Станка Радоњића из Цариграда, сврха његовог пута била и посјета султану. Делегација је у Цариграду стигла 20. јула / 1. августа 1879.²⁹ али су, као што ћемо видјети, прву аудијенцију црногорских представника код султана пратиле бројне непријатности тако да је Станко Радоњић 14-15. августа 1879. јавио на Цетињу да их султан још није примио - ни Божа који је дан раније већ отишао.³⁰

О циљу пута Гавра Вуковића, „Ново вријеме” је погрешно извјештавало, наводећи да ће он бити назначен за дипломатског представника Црне Горе у Србији, Бугарској и Румунији, а да ће мјесто његовог боравка бити у Београду.³¹ У ствари, радило се о томе да је, према замисли Цетиња, Радоњић требало да се краће вријеме задржи у Цариграду: да са Портом размијени мишљење о главним текућим проблемима и, колико може, упути их правцем, рјешавања”,³² па да се затим врати на дужност министра спољних послова, а да Гавра Вуковића остави као отправника послова у Цариграду. Нешто од тога плана биће и остварено, али су се прије тога десиле и неке непредвиђене околности.

²⁷ Новое время, №1230, 2/14 август 1879.

²⁸ Војвода Гавро Вуковић, *Мемоари*, књ. 2, Цетиње, Титоград, 30

²⁹ Новак Ражнатовић, *Око успостављања дипломатских односа Црне Горе и Турске*, 461?

³⁰ АЦГ, МИД-ф. 2, док. 208.

³¹ Новое время, № 1230, 2/14 август 1879.

³² Цит. рад. Новак Ражнатовића о успостављању дипломатских односа Црне Горе и Турске, 461.

Први званични црногорски изасланици, „признати од свију и свакога”, нијесу знали да је за наименовање посланика при страном двору потребно претходно тражити агреман од владе државе код које треба да буду акредитовани. Како је Јонин, руски министар - резидент на Цетињу, ”управитељ политичких и дипломатских послова” Црне Горе у својој расијаности „неглижирао тако деликатну ствар”,³³ када су Станко Радоњић и Гавро Вуковић затражили пријем у министарству спољних послова Турске, министар им је одговорио да он за њих не зна прије него што буду тражили од владе уобичајен агреман. Пошто кнез Лобанов - Ростовски није хтио да посредује код Порте да се „пређе преко те формалности”, црногорски изасланици су морали да сачекају да се тај посао око агремана обави телеграфским путем. То је, како наводи Гавро Вуковић, почетак њихове активности пролонгирало за шест дана.

Када је питање агремана било ријешено, преговори са Портом су могли да отпочну, иако нијесу била предата акредитивна писма султану. Да се тако поступи, с једне стране, налагала је потреба за предузимањем конкретних корака ради предаје Плава и Гусиња, а, с друге, јер је планиран брз повратак у земљу Станка Радоњића. Осим тога, из односа према црногорској делегацији било је јасно да ће се на пријем код султана дуго чекати. Сам султан Абдул Хамид је у толикој мјери испољавао нетрпељивост према Црној Гори да је чак намјеравао да њене представнике никад и не прими, већ да они своје акредитиве предају великом везиру.³⁴ На протест дипломатског представника Русије у Цариграду, кнеза Лобанова - Ростовског, он је, ипак, промијенио одлуку, али се тада поставило питање дипломатске униформе у којој су црногорски делегати требало да буди примљени. Одбијајући да прими „некаквог посланика без униформе дипломатске, у одијелу цариградских вратара и вртлара”, султан је пристајао да то ипак учини ако дођу Црногорци „по американски обучени” у фраку.

Кад је ствар и око униформе била сређена, и кад је султан прихватио да акредитоване представнике Црне Горе прими у „црногорском костјуму”, али без уобичајеног револвера на трбуху, искрсле су друге тешкоће. Дан аудијенције неколико пута је одлаган због наводне болести султана, а када је до ње дошло (24. август / 5. септембар 1879), она је, према свједочењу Гавра Вуковића, протекла отприлике овако.³⁵

Након што је обављен уобичајени церемонијал доласка на двор и уласка код султана,³⁶ Станко Радоњић је пригодном свечаном бесједом

³³ Војвода Гавро Вуковић, *Мемоари*, 31.

³⁴ Исто, 35.

³⁵ Н. Ражнатовић, *Око успостављања дипломатских односа Црне Горе и Турске 1879*, 461

³⁶ Гл. Гершић у књизи: “Данашње дипломатско и конзуларно право (Београд 1890) даје опис дипломатског церемонијала који су Турци до почетка XIX вијека практиковали приликом пријема на султанов двор. Осим што су морали скинути све оружје, чак и

поздравио турског владара. Када је, према у таквим приликама устаљеном обичају, требало да султан узврати на исказане поздраве, он, умјесто тога, „извадио је једну цедуљицу из шпага, читао је, али нијемо без да му се глас чује. Сафет-паша (министар спољних послова Турске - примједба Р.Р.) је превео његов говор па се је примакао, дао руку обојници, једва изговорио неколико ријечи гласно и пошао у другу салу”.³⁷ Пријемом код султана биле су коначно завршене све формалности око отварања прве дипломатске мисије Црне Горе у једној страниој држави - посланства у Цариграду.

III

Главни политички задаци црногорских представника у Цариграду тицали су се предаје Плава и Гусиња, рада комисије за разграничење и предупредивања турског војног утврђивања у Зети. Будући да су по свим овим питањима ствари за Црну Гору стајале прилично лоше, у разговору са министром спољних послова Сафет-пашом, према извјештају од 11/23. августа 1879, војвода Радоњић је, између осталог, предложио да „Порта измисли какав начин по коме би се Плав - Гусиње могао најлакше нама у руке предати; како ми не би принуђени били употребити силу да их узмемо, јер би из овога начина могле истећи велике неприлике за Високу Порту”.³⁸ Неспретно помињење војне интервенције присилило је Радоњића да се касније озбиљно заложу да ублажи негативне посљедице пријетње силом, односно да покуша да несмртреност испољену током свог првог говора изглади на лијеп начин. Мада су преговори о Плаву и Гусињу последице тога настављени, прижељкиваног успјеха није било. Порта је користила све начине да изврши опструкцију даљих разговора. Између осталог, своје неизвршавање Берлинског уговора нетачно је објашњавала жељом црногорске стране да „промијени Плав и Гусиње за неке друге крајеве и то изрично за Кучку крајину”.³⁹ Касније се испоставило да је та иницијатива у ствари потекла са турске стране, од Ђамил-паше, и да је преко дипломатског представника Велике Британије Кирби Грина саопштена Цетињу. Како су, међутим, црногорски представници у то вријеме инсистирали на најстрожем придржавању закључака Берлинског конгреса, преговори су поново враћени на питање предаје Плава и Гусиња Црној Гори.

парадне мачеве, посланици су облачили и посебна „диванска одела, а то беше један турски кафтан са веома широким рукавима, које су рукаве увек два канди-баше чврсто држали, и тако онда водили посланика пред султана и при томе су га ти пратиоци нарочито принуђивали на поновљене, дубоке поклоне”: У вријеме пријема дипломатских представника Црне Горе ова пракса је већ била напуштена. О претходним види шире: Б. Теплов, *Заступници европских држава у некадашњем Цариграду*, Цетиње 1892.

³⁷ Г. Вуковић, *Мемоари*, књ. II, 36.

³⁸ АЦГ, МИД, 1879, док. 204/2 -ф.3.

³⁹ Исто.

У вези са питањем рада комисије за разграничење Радоњић и Бакић су као на претходном услову инсистирали на замјени главног турског представника у комисији Хусеин-паше. Овај црногорски захтјев, према обећањима, која су стизала од Порте, наилазио је на разумијевање код турског министра спољних послова. У пракси, међутим, ни по овом питању, као ни по питању рушења турских утврђења у Зети, напретка није било. Сафет-паша, иако је обављао функцију министра спољних послова, ни по једном од спорних питања није могао одлучивати сам. Морао их је поднијети Министарском савјету на претрес уз обећање да ће се старати да се на њих у најскорије вријеме одговори.

Оно што је, међутим, обесхрабривало војводу Станка Радоњића било је увјерење да се „овдје ничем краја не зна, нити се зна ко влада, нити ко слуша”. Министарства као и Министарски савјет и њихове сједнице нијесу, по њему, имале никакав значај, јер су се све ствари рјешавале на двору, а тамо је на челу дворске камариле стајао Осман-паша „који чини све, смета свему и мути све”.⁴⁰ Зато је Радоњић њихов боравак у Цариграду оцјењивао узалудним, јер сем што су трошили велике паре, није било наде „да се ишта може свршити”. Једино у чему су по стварима црногорским Радоњић и Вуковић направили извјестан допринос било је издавање пасоша Црногорцима, који су у великом броју посебно из Бара и Крајине у Цариграду боравили, а умјесто црногорског пасоша „стајали под турским тескерама”. Ради замјене старих путних исправа новим, са Цетиња им је послато 500 комада црногорских пасоша.

Издавање пасоша није била једина област у којој је дјелатност посланства излазила из дјелокруга дипломатског представљања земље и дотицала се врло широке сфере конзуларних послова. И у извјештају од 22. септембра / 3. октобар 1879. Станко Радоњић констатује: „Поред нашег овдашњег политичког положаја ми вршимо и консулске дужности”. С обзиром на специфичан статус црногорских поданика, у односу на остале странце, јер су сходно чл. 31. Берлинског уговора били изједначени са турским држављанима у погледу надлежности локалних органа власти, и функција њихове конзуларне заштите имала је другачији вид у односу на праксу те врсте према поданицима других хришћанских држава. Њихови конзуларни представници у Турској, сходно режиму капитулација, који је у то вријеме још увијек био на снази, имали су право да расправљају међусобне спорове својих поданика, и спорове између њих и поданика других држава. Због одредаба Берлинског уговора такав третман нијесу могли да имају Црногирци (као ни поданици Србије), већ су им судили турски судови. Констатујући то, Станко Радоњић наводи: „Остаје само једна ствар при суђењу наших подајника”, а то је „да може наш човјек присуствовати суду турском кад изриче пресуду”. То је опет подра-

⁴⁰ АОЦМ, Фонд Никола I, ф. 1879/91, док. од 22. септембра/3. октобра 1879.

зумијевало да такво лице мора знати турски језик, да би колико-толико било од користи црногорским поданицима. Због обимности таквих послова, он истиче да би најцјелисходније било да Црна Гора има „своје конзулство као што га и друге државе у Цариграду имају”. Но, да би оно колико-толико било налик на „конзулства” осталих држава, морало би бити сачињено: „Из једног конзула као главног судије, из једног секретара, и једног драгомана и једног каваза”. Осим тога: „Ваља имати и кућу за њих, за канцеларије и тамнице”.⁴¹ Но, како Црна Гора ни финансијски, а ни са становишта одредаба Берлинског уговора, није могла имати у Цариграду свој конзулат, који би у правном смислу могао бити на нивоу конзулата осталих хришћанских држава, Радоњић је предлагао да се црногорски двор поново обрати некој страни држави да она прими „црногорске поданике што су у Цариграду под јуридичку заштиту свога конзлата”.⁴² Такво рјешење је сматрао корисним јер, „с једне стране Црну Гору не би коштало ништа, а с друге би се тиме постигла боља заштита Црногораца, јер црногорски конзул по власти која се изводи из Берлинског трактата нема никаквог значаја”.⁴³

Свјестан да ни у политичким, а ни у конзуларним пословима није од помоћи Црној Гори,⁴⁴ два мјесеца по доласку у Цариград, у писму од 22. септембра /3. октобра 1879. од управитеља Одјељења за спољне послове Маша Врбице Радоњић тражи „да их позове да се врате у Црну Гору”. При томе је поучен искуством са његовим именовањем предлагао да му ако се књаз одлучи да их позове натраг - пошаље „*lettre de rappel*” - опозивно писмо и једну копију тог писма да би на основу њега правовремено тражио аудијенцију код султана.⁴⁵

Захтјев Станка Радоњића релативно брзо је ријешен тако да се он ускоро вратио у Црну Гору, а на дужност отправника послова, што је било у складу са почетно утврђеним планом, остао је Гавро Вуковић. Када се то тачно збило нијесмо могли утврдити, али се из једног писма од 11/23. јануара 1880, које му је упутио министар спољних послова Србије када је Радоњић већ био на Цетињу, можемо закључити да је то било посљедњих дана децембра 1879. године.⁴⁶

⁴¹ Исто.

⁴² Исто.

⁴³ Исто.

⁴⁴ У вези с тим Станко Радоњић извјештава: “Било је случајева да нам турске власти шаљу којег нашег поданика да га држимо у нашој тамници. Такви случајеви доводе нас у тежак положај како према нашим поданицима тако и према турским властима. А једни и други претпостављају да ми морамо имати све оно што посланичке дужности изискују”: - АОЦМ, фонд Н I, ф. 1879/91.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ АЦГ, МИД, 1870, ф. 4, док. 481.

Његовим повратком практично је замро рад црногорског посланства у Цариграду. Пошто као политички значајнија и личност од већег угледа Радоњић у контактима са Портом није могао остварити било какав озбиљан ангажман у рјешавању питања од значаја за Црну Гору, још мање се то могло очекивати од Гавра Вуковића. Због тога Вуковић у писму од 11/23. јануара 1880. тражи да буде повучен, јер „кад је сваки одношај између нас и Турске прекинут” он своје „стање” сматра излешним. Осим тога, посланство је кубурило са финансијским проблемима,⁴⁷ а правила уобичајеног дипломатског церемонијала готово су искључивала црногорског отправника послова од учешћа на званичним сусретима. Није се могао одазвати ни „предстојећим посланичким баловима, ручковима”, јер „није имао аљина” нити ичега да би могао бити „mondain”. Како је на такве свечаности редовно позиван налазно се у незгодној ситуацији, јер „да иде није имао су чим, а да не иде нема се чиме извињавати”.⁴⁸

Због скромног политичког значаја који је дипломатском представнику Црне Горе у Турској придаван, тежиште активности у рјешавању главних спољнополитичких питања пренијето је на дипломатске представнике великих сила акредитоване у Цариграду. Пошто је очигледно било да Порта неће предати Плав и Гусиње, излаз је тражен у замјени тих територија за неке друге турске територије које би припале Црној Гори. Осим већ спомињаног предлога да се размјена обави на рачун Кучке крајине, почетком 1880. посебно је актуелна била замјена за Груде и Хоте која би се остварила исправком границе утврђене на Конгресу. Дипломатске активности у овом правцу вођене су уз посредовање италијанског дипломатског представника Кортија, који је, на основу инструкција свог министра спољних послова, Дуранда, и консултација са црногорском страном успио да са Портом прецизира исправку граничне линије између двије земље. На основу тако постигнуте сагласности између црногорског отправника послова и турског министра спољних послова, 12/24. априла 1880. потписан је у Цариграду и посебан меморандум намијењен да буде презентиран силама потписницама Берлинског уговора.⁴⁹ Међутим, ни одредбе овог споразума Турска није извршила, одлажући постизање коначног рјешења подношењем нових предлога.

⁴⁷ У писму од 11/23. јануара 1880. Гавро Вуковић каже: “Нико Стијепов Новаковић из села Мишића код Спича да ми је 20 наполеона у злато да се предадну његовој жени Стани у истом селу и то преко капетана Вука Пејовића и Ива Јовова. Од новаца које ми будете одредили да ми пошаљете молим одбите тих 20 наполеона и пошаљите именованој Стани. Ове паре дошле су ми кад више нијесам имао солда већ сам се био задужио код портијера за депеше. Ја сам их задржао из нужде као што видите а све једно је послали их овамо мени или тамо или је још боље да се мање поштарине плаћа”. АЦГ, МИД; 1880, ф. 4, док. 495.

⁴⁸ Исто.

⁴⁹ Текст уговора види у цит. раду проф. др Гавра Перацића и мр Радослава Распоповића, 139 и даље.

Овога пута радило се о понуди новчане надокнаде Црној Гори за неуступање територија Плава и Гусиња. Пошто тај предлог црногорска страна није прихватила, у даљем току преговора коначно рјешење овога питања биће утемељено на енглеском пројекту о размјени Плава и Гусиња за територију Улциња са ближом околином. На ову варијанту рјешења Турска је пристала тек након што су велике силе упутиле ултиматум Порти, стављајући јој у изглед акцију међународне флоте у правцу Смирне и Солуна. Споразум о предаји Улциња потписан је у Кући 25. новембра 1880. године.⁵⁰

Из наведеног произлази да је на рјешавање главних политичких питања из односа Црне Горе и Турске црногорски и дипломатски представник у Турској могао мало да утиче. Штавише, и о оним спорним питањима која је по Берлинском уговору требало да међусобно ријеше двије државе, главну ријеч су ипак водиле велике силе. Такав случај је био и са радом Међународне комисије за разграничење, о чему постоји обиман материјал у италијанској збирци „Documenti diplomatici presentati ala camera dal presidente del consiglio, ministro degli afferi esteri”.⁵¹

IV

Рјешавањем поменутих и неких других крупнијих граничних питања проистеклих из одлука Берлинског уговора, наступно је период релативне стабилности у односима Црне Горе и Турске. Мада су гранични инциденти и спорови и касније изазивали повремене затегнутости, ипак су преовладавали узајамно толерантни односи. Осим питања турских емиграната и њихових дугова и питања пловидбе Бојаном, пажњу црногорских заступника посебно је привлачила могућност постизања споразума о исушењу Скадарског језера. Пошто је оно за Црну Гору било од изузетног економског значаја, то питање се као главна тема дуго провлачило кроз праксу рада црногорског представништва.⁵² Дипломатски заступници Црне Горе у Цариграду слали су и извјештаје о важнијим међународном збивањима својој влади информишући је о питањима од значаја за оцјену политичке ситуације на Балкану. Обавјештавајући, на примјер, о Пловдивском

⁵⁰ Исто, 158.

⁵¹ Documenti diplomatici presentati ala camera dal presidente del consiglio, ministro degli afferi esteri, Roma 1888. За период од 3. априла 1879. до 27. априла 1880. објављено је више од 140 докумената.

⁵² Питање довођење Скадарског језера у природне границе регулисањем тока ријеке Бојане покретано је од времена успостављања дипломатских односа. Приликом прве посјете Цариграду ово питање је код султана покренуо и књаз Никола. Пошто је изгледало да ће се у вези са тим лако постићи споразум, био је ангажован и један француски инжењер, који је 1874. направио пројекат регулисања тока Бојане са предрачуном радова. Види: Андрија Лаиновић, *Једна страница из дипломатске историје Црне Горе*, Историјски записи, књ. VII, октобар-децембар 1951, 511-528.

преврату (1885) или српско-бугарском рату (1885-1886), осим што су обављали једну од главних функција седетарне дипломатије (прикупљање података о земљи акредитовања), они су обезбјеђивали и значајне информације о политичким плановима других држава и тиме доприносили формулисању концепта спољнополитичког дјеловања Црне Горе. Заштита интереса црногорских поданика такође је била стална дужност изасланих представника. Да би се обезбиједила њихова потпунија евиденција, крајем осамдесетих година у пракси рада посланства уведено је и вођење посебних регистара црногорских држављана који станују у Цариграду. Они су, такође, имали обавезу да у посланство доносе пасоше о којима је вођен посебан протокол.⁵³ И даље су у пословима заштите важну улогу имали елементи патријархално-племенске структуре црногорског друштва која је из земље пренијета на односе црногорских поданика у Турској. Тако је отправник послова одређивао кметове у разним крајевима Цариграда, који су се бринули о понашању Црногораца и обавјештавали га о њиховим евентуално рђавим поступцима. О њиховој заштити у унутрашњости Турске старали су се руски конзули. Они су у тим пословима и у Цариграду били од помоћи црногорском отправнику послова.

Рад посланства од момента оснивања текао је без формалних прекида до 1912. Изузетке си представљали: краћа пауза током 1881-82. када је због одсуства мјесто Гавра Вуковића било упражњено и прекида који су били посљедица смрти двојице отправника послова, Митра Пламенца и Митра Бакића.

Вуковићево одсуство из Цариграда је кратко трајало и није утицало на успостављење односе реципроцитета у дипломатском представљању. Његовим повратком на ранију дужност током 1882. посланство је наставило свој рад. Дужности отправника послова Вуковић је обављао до 1884,⁵⁴ када је умјесто њега именован Митар Бакић. Тако је започео први период Бакићевог дипломатског представљања Црне Горе. Посланство је у то вријеме, осим портира, имало и драгомана - преводиоца.⁵⁵ Он је релативно кратко трајао, јер је крајем октобра 1887. уважио молбу Митра Бакића да се на дужност отправника послова за неко вријеме именује Митар Пламенац.⁵⁶ О томе под којим условима је М. Пламенац одређен на дужност отправника послова илустративан је акт секретара Министарства иностраних дјела Црне Горе од 19. октобра 1887. упућен отправнику послова у Цариграду М. Бакић. У њему се каже: „његово Височанство

⁵³ АЦГ МИД; 1880, ф. 21, док. 20

⁵⁴ А. Ланиновић, *Једна страница из дипломатске историје Црне Горе*, 511.

Др Илија Радосавовић, *Међународни положај Црне Горе у XIX вијеку*, Београд 1960, 116.

⁵⁵ Дуго времена ту дужност је обављао Ђуро Богдановић.

⁵⁶ АЦГ, МИД, 1880, ф. 1, д. 86.

Господар благоволио је уважити Вашу више пута поновљену молбу и наредити да Ви можете оставити дужност коју сте до сада вршили у Цариграду. Његово Височанство изволило ми је наредити да Вам доставим на знање, да ће Вас у тој дужности замијенити на неко вријеме г. Митар Пламенац па Ви опет њега. Ви ћете нам јавити колико Вам треба новца да исплатите Ваше досадашње тамошње трошкове и да се можете вратити до Цетиња, па ће те причекати поменутог г. Пламенца, који ће Вам потребне новце донијети а пошто он тамо стигне Ви можете кренути пут Црне Горе”.⁵⁷

М. Пламенац је био млад човјек. Школовао се у Русији, у Николајеву. Био је брат сердара Сава, а синовац војводе Илије Пламенца (министра војног), ожењеног сестром краља Николе. Од 1883. до именованја за отправника послова био је секретар у Министарству иностраних дјела.⁵⁸ За непуне двије године рада у црногорском посланству у Цариграду, према руским изворима, успио је да придобије свеопшту наклоност и уважавање својим тактом и симпатичном и тихом природом. Међутим, почетком децембра 1889. он се разболио и у дворцу Емигријану, који је црногорски књаз добио на поклон од султана и који је у то вријеме служио као зграда посланства, умро.⁵⁹ Непосредно прије смрти он је затражио да по његовом скончању дипломатски представник Русије о томе буде обавијештен и замољен да преузме све неопходне мјере у вези са пословима црногорске легације. Из тих разлога, као и због тога што је, како стоји у извјештају руског дипломатског представника, увијек гдје нема специјалних представника Црне Горе управљање интересима Књажевства повјерено Русији, по његовом налогу је запечаћен кабинет М. Пламенца. На тај начин је била обезбијеђена архива, шифре посланства, ако и новчана средства којима је оно располагало. Уз почасну пратњу руских морнара, његовог тијело је на руском параброду из дворца на Босфору пренијето у руску цркву на Панкалди, у којој је одржано опијело. Осим сталних дипломатских представника других држава или њихових замјеника, црквеној служби су присуствовали представници турског двора, Министарства иностраних дјела и управе града. Његову Свјетлост Свевасељенског Патријарха заступао је један владика, а његово величанство султана велики везир и министар иностраних дјела.⁶⁰ На телеграфско тражење књаза Николе, тијело покојног Пламенца је бродом пренесено у Црну Гору, а архива и шифре пренијете из дворца на Емигријану у Императорску мисију у Цариграду. О преузетим стварима сачињена је тачна евиденција, а у руској амбасади они су чувани све док црногорска влада није именovala свог новог дипломатског представника у Турској.

⁵⁷ Исто.

⁵⁸ Грлица, календар црногорски са шематизмом за 1891, 48.

⁵⁹ АЦГ, МИД, 1889, ф. 25, д. 1674.

⁶⁰ Грлица, 1891, 58-59.

Тако се почетком 1890. године, тек што је био назначен за члана Великог суда,⁶¹ на дужност отправника послова у Цариграду поново вратио Митар Бакић. Тиме је започео други период његовог дипломатског рада у Турској. Митар Бакић је првобитно био акредитован у својству отправника послова. У том рангу он је наведен у попису књажевских црногорских представника, генералних конзула и конзула и трговачких агената у иностранству, објављеном у „Грлици” 1893.⁶² Међутим, у каснијим бројевима овог годишњака у истој рубрици за 1897. Митар Бакић се наводи као изванредни посланик и опуномоћени министар у Цариграду. И у „Гласу Црногорца” из 1903. у некрологу о његовој смрти наведено је да је био акредитован у Цариграду као изванредни посланик и опуномоћени министар. То значи да је у току његовог другог боравка у Цариграду дипломатски ранг мисије од отправништва послова био поново подигнут на ниво посланства. Уз Станка Радоњића, Бакић је, дакле, био једини дипломатски представник у Турској који је у погледу ранга припадао дипломатским представницима друге класе, док су сви остали акредитовани представници били акредитовани као отправници послова (треће класе). Током наредних година он је био једини дипломата Црне Горе стално акредитован у некој иностраној земљи. Својим савјесним и преданим радом, Бакић је успио да у дипломатском свијету у Цариграду обезбиједи себи достојан и вриједан уважавања положај. Према оцјени руског дипломатског представника на Цетиња Шчеглова, он је много допринио сређивању односа између црногорске владе и Порте, а и успостављању таквих „узајамно предусретљивих односа” какви су постојали посљедних година XIX и почетком XX вијека.⁶³

Признања за Бакића нијесу долазила само са руске стране. Још за вријеме његове прве мисије у Цариграду он је успио да успостави присне односе са дипломатским представником Србије. Како је та сарадња по његовом повратку поново настављена, на предлог министра иностраних дјела Србије и њеног бившег дипломатског представника у Турској др-а Влада Ђорђевића, у знак признања и „државнијех услуга, које је као представник Црне Горе с највећом готовошћу и родољубивим пожртвовањем чинио помажући посланике Србије”, 27. октобра 1897, краљ Србије га је одликовао Таковским крстом првога реда.⁶⁴ Као и његов претходник, Митар Бакић је такође умро у Цариграду (13. август 1903). Његову смрт зато су пратили слични послови око печатења просторија посланства, чувања архиве и шифара, од стране руских дипломатских представника. Митар Бакић је привремено био сахрањен у Цариграду, а касније је пренијет у

⁶¹ Глас Црногорца бр. 35, 16. август 1903.

⁶² Грлица, календар црногорски са шематизмом за 1893, Цетиње 1892, 26.

⁶³ АОЦМ, Приновљени рукопис, 1903, ф. ЛИ А.

⁶⁴ АЦГ, Посланство Цариград, 1897, ф. 4, док. 135.

Васојевиће, у своје родно мјесто. На вијест о његовој смрти „бројни европски владари и њихове владе, посланици и консули изјавили су писмено саучешће црногорском књазу и влади”. У телеграму краља Петра Карађорђевића је речено: „У смрти посланика Бакића видим осјетан губитак по све српство, које је у њему имало искреног заступника”.⁶⁵

Због угледа који је уживао и успјеха са којима је обављао дипломатске послове оправдано се поставило питање достојне замјене умрлог дипломате. Да није било лако наћи нову личност која би замијенила Бакића процијењивао је руски дипломатски представник на Цетињу Шчеглов. И књаз Никола је био свјестан тога па је до проналажења „достојног наследника” за привременог отправника послова поставио једног од секретара Министарства, Јована Матановића. На пут у Цариград он је кренуо са Гавром Вуковићем, министром спољних послова. Осим што је требало да среди послове посланства, који су остали недовршени послје смрти Бакића, намјера Вуковића је била и да „представи и препоручи коме нађе за сходно” новог дипломатског представника Црне Горе.⁶⁶

Пошто је и сам некад био дипломата у Цариграду, а како је временом Црна Гора овладала не само тајнама дипломатске праксе већ и сазнањем о важности коју она за спољну политику и положај државе има приликом именовања Матановића први пут је испољена већа брига увођења у дужност новог дипломате. Но, уза све те претходне разлоге, постојао је и један трећи, веома битан, а то је: „од кад постоје Империја отоманска и Црна Гора” међусобни „бољи одношаји нијесу никад постојали” и према оцјенама са Цетиња једва да су се бољим могли замислити.⁶⁷ Отуда се се евентуално неуспјех у дипломатским односима у таквим околностима могао приписати једино личности новог отправника послова, на шта је Гавро Вуковић и упозоравао Матановића.

Вјероватно се највише због тога „цијелим путем од Цетиња до Цариграда и оно мало дана у Цариграду”, црногорски министар спољних послова трудио да новог дипломатског представника Црне Горе што боље „уведе у тешку дужност”. Сем тога, за Матановића су биле направљене и посебне писмене инструкције које су садржале два дијела. Први, који се тицао - одношаја са царским двором, и други који је носио наслов - Посланство.⁶⁸ Осим упутстава о начину рада,

⁶⁵ Записи о знаменитим Црногорцима, Слободна мисао, 29. јануар 1939, бр. 4. год. XVIII.

⁶⁶ АОЦМ, Приновљени рукописи, 1903, ф. ЛИА, док. без броја.

⁶⁷ АЦГ, ф. Посланства Цариград, 1903, ф. 9, док. 249.

⁶⁸ АЦГ, МИД, 1905, ф. 79, док. 783 (6). У инструкцијама о одношајима с Царским двором је стајало:

а) Аудијенцију никад не тражити без наредбе. б) Не наметати се честим притиском на селамлук без потребе или наредбе, чим се обраћа пажња Султанова и аудијенција

технике одржавања односа са дипломатским представницима других држава, турским двором и султаном, понашања на званичним аудијенцијама и свечаним пријемима, у инструкцијама су директно или индиректно биле садржане и одредбе које су говориле о спољној политици Црне Горе према појединим земљама. Када је у питању Турска, из цјелине документа произлазио је закључак да је главни циљ био да се успостављени ниво односа ничим не наруши. Сугерирано је чак и уздржавање од претјераних контаката и наметања Порти или султану. Осим што је тако требало предуприједити „обраћање пажње Султанове”, то је био начин да се избјегну и евентуално сувишне аудијенције на турском двору.

Документ је садржао и врло конкретна упутства о понашању црногорског представника према својим колегама, а посебно према дипломатском заступнику Србије.⁶⁹ Оне су у том дијелу ствари

изазива. в) Своје потребе, или наредбе које вам се буду давале, представљати Султану преко његових лица од повјерљивости, али, треба чувати осјетљивост тих лица, да их без нужде не мијењате, јер кад их подмићивати не можете барем чувајте да их понашањем или непристојношћу не огорчите и тијем успјех у послима не осујетите. г) У понашању не треба вам препоручивати да сте до крајности учтиви у ријечима и држању у опште, али вам се препоручује исто да сте озбиљни и држите на своје достојанство, јер Турци крајње увијања лако потрпају, чега ради би могли изгубити свако уважање. д) Треба се чувати од тако зване својевољне еспјонаже у Двору, противу других држава, амбасада и легација, јер ће дворјани трговати са вашим доставама и повјерљивошћу на штету интереса ваше домовине и вашег личног престижа. ж) Неизоставите ни једну дворску прилику, ни под каквим изговором било дана свечаних, било коротних, да научите дотичне дужности вазда сагласно поступку представитеља других држава. На амбасадоре пак немојте се угледати, да њих имитирате, па ни друге представитеље вишег ранга, већ на оне вашег ранга. Све што учините у границама пристојности ваше, боље је, а мање несмијете никако. з) Ни Дворјанима нити икоме другоме не смијете обећати орден, као свршену ствар, већ само да ћете учинити свој предлог, па ако успијете добро, а ко не, не. и) Црногорца никаквог за орден не препоручујте без нарочите наредбе. ј) Преко Дворјана ништа неискати од Султана ни дарова, ни помоћи, нити пензија, нити зајма апсолутно ни закога, без нарочите наредбе Министарства. к) Ако би Султан штогод понудио ма за кога било примите *ad referendum*, а не објеручке; па ћете поступити како вам се нареди.”

⁶⁹ Задаци посланства одређени су на следећи начин: “1) Понашање према амбасадорима познато вам је, ипак немојте, занемарити ону куртоазију према њима у понашању која им припада. 2) Ниједну свечаност ниједно представништво сила не занемарити већ конформирајте се са поступком других представитеља. 3) Свечане или коротне дане Посланства Руског, Италијанског и Србијанског пазите као своје. 4) Неизостаје од позива Посланства ма какве врсте били јер се тим приликама најбоље користује добивати информације о свему што се збива. 5) Треба водити личне одношаје са члановима Амбасада колико је више могуће, а не играти са картама од визите, јер је хрђаво виђено и сваки они који држи одношаје на картама од визите на крају изгуби потребита познанства и остане усамљен. 6) Треба посјећивати салоне Госпођа од Посланства, на дане њихова примања - *jour fixé* - јер су и те прилике драгоцене за дипломата. 7) Треба бити члан серкала, јер је и то добра прилика за састанке са лицима дипломатског кора. 8) Нетреба се дати гледати ни по дану ни по ноћи по слабир мјестима,

одржавале стање које је са промјеном династије у Србији 1903. и доласком на власт радикалско-русофилске владе наступило. Подозрење у погледу новог спољнополитичког курса Србије и осјећај слабљења укупне спољнополитичке позиције Црне Горе како у српству тако и према Русији, одржавали су се у садржају овог документа. Зато, осим упозорења да се треба чувати од пријатеља србијанске легације „којима никако тајну не треба повјеравати” у инструкцијама је одређен, и укупно узевши, мањи обим непосредне међусобне сарадње представника двије земље. Она је без посебних упутстава Министарства једино била резервисана за област наименовања скопског митрополита, а покретање других питања било је условљено претходним захтјевом и нарочитим одобрењем и инструкцијама са Цетиња.

За вријеме док је Матановић био дипломатски заступник Црне Горе у Цариграду везан је још један куриозитет. Наиме, за сав ранији период једини државни чиновник са дипломатском функцијом био је отправник послова. Легација је имала још једног драгомана -преводиоца и једног послужитеља који је обављао и послове чувара. И тада се осјећала потреба за писарем - терцуманом, који влада турским језиком. Иако је, за живота, и Митар Бакић писао министру спољних послова да се на ту дужност постави Душан Дрецу, који је у Цариграду студирао правне науке, а због недостатка стипендије био принуђен да прекине студије, његов захтјев није позитивно ријешен. Тек је на предлог Државног савјета, по одобрењу књаза у новембру 1903. „да изучава турско право и обавља послове писара и терцумана” у Цариграду послан Душан Дрецу. Вријеме које је провео на пословима писара посланства (8. новембар 1903 - 7. јануар 1906) рачунало се у године његове државне службе. Почетком јануара 1906. он је посебним декретом преведен на мјесто секретара друге класе књажевског посланства.⁷⁰ Тако је први пут у својој историји, истина на кратко, посланство имало и свог секретара.

која дипломатски кор избјегава посјећивати. 9) Тајне државне чувати од сваке Амбасаде и од сваке личности најинтимнијих одношаја. Тајне одношаја између Господара и Султана треба чувати не само од сваког са стране већ шта више од персонала исте наше легације. За то треба имати нарочито склониште под нарочитим кључем кога не треба никоме повјеравати. 10) Нарочито се треба чувати од пријатеља Србијанске Легације. Њима никакву тајну неповјеравати, али треба се трудити бити с њима у најбоље одношаје. 11) Солидарно треба чинити кораке са срб. Легацијом у питању наименовања Скопљанског Митрополита Србима. Али никакви други посао с њом непредузимати без питања и нарочитих упутстава. 12) У питању црквено-националном Босне и Херцеговине и Аустријске амбасаде и Патријаршије треба радити опрезно тим више што сте без дозвољења у њем се уплели и што руска и србијанска легација стоје према истом неутралне. Жртвовати интересе отаџбине за личну амбициозност нећу вам никад дозволити. 13) Финансије наше сиротне су с тога се треба чувати од великих трошкова и дугова да не би тијем престиж Легација страдао.”

⁷⁰ Са Душаном Дрецуном у Цариград је дошао и Божо Бошковић на основу усмене сагласности министра спољних послова да и он у Посланству обавља послове писара. Како Матановић није имао никакве инструкције у том погледу, Бошковић се са посебним захтјевом морао поново обратити министру иностраних дјела. Мада конкретних података о томе немамо, по свему судећи његов захтјев није позитивно ријешен. - АЦГ, МИД, 1904, ф. 137, док. 397.

На наведеној дужности Душан Дрецун није се дуго задржао. Кратко вријеме, крајем 1906. и почетком 1907, умјесто Матановића обављао је задатке отправника послова. Његовим именовањем започиње период релативно кратког остајања на тим пословима именованих отправника. Пошто је почетком маја 1907. за отправника послова у књажевској легацији именован Душан Греговић, Дрецун је вјероватно требао бити враћен на раније мјесто - секретара посланства. Пошто није желио „радити са господином Греговићем”, 10. маја се обратио предсједнику Владе, Лазару Томановићу, захтјевом да се питање његовог положаја ријеша.⁷¹ Тако је већ у јулу 1907. Душан Дрецун постављен за секретара друге класе Министарства иностраних дјела.⁷² На његово мјесто у Цариграду именован је Душан Греговић.⁷³ Њега је крајем 1909. замијенио дотадашњи начелник поштанско-телеграфског одјељења Јово Поповић,⁷⁴ који је указом од 28. новембра 1909. именован на ту дужност. Послије нешто више од годину дана проведених у Цариграду Ј. Поповић је дао оставку на државну службу, па је 22. марта 1912. акредитован и посљедњи отправник послова Црне Горе у Турској - Петар Пламенац.⁷⁵

Примопредаја дужности у наведеним случајевима вршена је тако што је између претходног и новог дипломатског представника састављен записник о свим стварима које су припадале посланству. Претходни отправник послова је, осим тога, био дужан да ново-наименованог представника путем прописане посјете представи на Порти и код дипломатских представника других држава. Функција посљедњег црногорског отправника послова П. Пламенца завршена је, међутим, под нешто другачијим околностима. С обзиром да су престанком његовог рада прекинути дипломатски односи између Црне Горе и Турске, овом питању посветићемо нешто више пажње.

Почетком првог балканског рата, који је 8. октобра 1912. започела Црна Гора, дошло је до прекида дипломатских односа између двије земље. Налазећи се на дужности отправника послова, у то вријеме без драгомана и секретара, прије него што је напустио Турску, Петар Пламенац је именовао Алексу Матановића за помоћника Царском руском генералном конзулату у Цариграду, коме је опет на рачун Русије као силе-заштитнице повјерено отправљање црногорских послова и штићење интереса Црне Горе.⁷⁶ Матановић је превасходно имао задатак да руском конзулу пружа помоћ у пословима заштите црногорских поданика у Турској. Пламенац је Матановићу, осим тога, оставио ноту за турског министра спољних послова, којом га је

⁷¹ АЦГ, МИД, 1907, ф. 94, д. 168.

⁷² АЦГ, МИД, 1906, ф. 85, док. бр. 102 (2).

⁷³ АЦГ, Посланство Цариград, 1907, ф. 14, док. 340.

⁷⁴ АЦГ, МИД, 1907, ф. 94, док. 168.

⁷⁵ АЦГ, Посланство Цариград, 1909, ф. 16, док. 325.

⁷⁶ АЦГ, Посланство Цариград, 1912, ф. 19, д. 28.

званично обавијестио да ће руска амбасада штитити црногорске интересе. Предаја те ноте била је условљена сагласношћу руске амбасаде за обављање такве заштите. Пошто је 28. септембра 1912. пристанак добијен, поменута нота је предата министру спољних послова Турске.⁷⁷ Не располажемо подацима о томе у којој је мјери функцију силе-заштитнице Русија вршила уз сагласност или дати пристанак Турске, али је чињеница да је, без обзира на постојање или непостојање каквог формалног споразума, она то вршила на ефикасан начин.

Једна од главних активности коју су дипломатски заступници Русије одмах почели обављати тицала се потврде пасоша ради повратка црногорских поданика у земљу. Оним Црногорцима који нијесу имали црногорске пасоше издавани су „руски пасавенти“, тако да је током октобра 1912. издато 650 пасоша, од којих 500 војника обвезницима који су се вратили у Црну Гору.⁷⁸ Са пословима ове врсте биле су повезане и активности у вези са обезбјеђењем превоза повратницима морским путем. То је подразумевало кораке код турских власти ради ослобођења од плаћања различитих такса које су турске власти биле увеле и које су повећавале трошкове повратка-исељеника у земљу. Захваљујући упорном ангажовању руских дипломатских-конзуларних представника, Црногорци су ослобођени такве обавезе, па је њихов долазак у Црну Гору олакшан. Захваљујући посредовању Русије, у Црну Гору је у октобру 1912. отпутовало 500 Црногораца без обавеза плаћања „темегута“, а првобитно им је било тражено за повратак 500,1000, па и 2000 гроша.⁷⁹

Руски дипломатски и конзуларни заступници предузимали су хитне кораке и ради заштите Црногораца у другим турским градовима, тако да су успјели да упоредо са наведеним пословима извуку 86 Црногораца из Зингулдака. Такође су руски конзули у Мерми, Смирни, Бејруту, сходно примљеним наређењима, радили на упућивању Црногораца у оближње луке ради обезбјеђивања најбржег повратка у земљу.

Обављање наведених послова било је наметнуто самом природом догађаја изазваних почетком Првог балканског рата и потребом Црногораца да повратком у земљу испуне своју патриотску дужност. Због тога је важно мјесту у оквиру рада руских дипломатских и конзуларних представника заузимало ангажовање на спрјечавању турских власти да злоупотребом свог државног положаја тај повратак спријече. Наиме, одмах последице објаве рата полиција је почела пријетити Црногорцима и затварати, или пак предавати их ратном суду због ношења оружја које је, када је био у питању какав њихов дотадашњи статус у Цариграду, имало скоро традиционални карактер.

⁷⁷ АО ЦМ, Фонд Никола И, 161/1912.

⁷⁸ Исто.

⁷⁹ Исто.

Ангажовањем руских дипломатских и конзуларних власти, значајан број тих људи је ослобођен из затвора а број њихових хапшења смањене, што је у условима престанка дипломатских односа између Црне Горе и Турске било од великог значаја.

У вези са свим претходним активностима, Русија је, као сила-заштитница, предузимала мјере да свим оним Црногорцима који су се враћали у земљу обезбједи заштиту њихове непокретне имовине у Турској. За послове те врсте били су ангажовани посебни адвокати који су радили на промјени имена власника непокретних добара, односно преносу власништва имовина коју су турске власти реквирирале, а која је припадала Црногорцима. Вршено је уписивање тих добара на име руских поданика уз одговарајућу овјеру у руском конзулату, тако да су та добра у правном смислу имала третман припадности руским држављанима, чиме је и могућност касније наплате била знатно већа.⁸⁰ Руска заштита Црногораца досезала је дотле да су, по налогу руских конзула, у појединим руским министарствима у Турској за њих били обезбјеђени смјештај и исхрана.

Посебна активност у области дипломатско-конзуларне заштите након избијања Првог балканског рата односила се на средства и архиву црногорског посланства. Тако су два сандука службених докумената раније црногорске легације - „запечаћена и добро увезана” предата секретару руске амбасаде у Цариграду уз акт о потврди пријема који је упућен у Црну Гору. Намјештај и ситни инвентар посланства „натоварен на двоје кола и под стражом упућен је на Емигријан”⁸¹ у дворца краља Николе који је био посебно чуван.

Извршењем претходно поменутих активности обављен је највећи дио послова произашлих из прекида дипломатских односа између Црне Горе и Турске. Тиме је и улога Русије као силе-заштитнице практично била завршена будући да су каснији међусобни односи, произашли из ратних збивања, рјешавани на мировним конференцијама у виду билатералних преговора или уз учешће представника великих сила, односно на основу међусобног споразума балканских држава и Турске на Конференцији мира у Лондону.

У односима Црне Горе и Русије, по окончању балканских ратова и потписивању уговора о миру, поставило се питање повраћаја архиве црногорског посланства. Она је, као што смо рекли, посредством Алексе Мартиновића, по наредби посљедњег црногорског отправника послова у Цариграду Петра Пламенца, у октобру 1912. била предата секретаријату руске амбасаде. Потврда о пријему архиве уредно је издата од руске стране и препоручено упућена у Црну Гору. Докуменат о примопредаји имао је формалноправни, али и суштински значај, јер се једино на основу њега касније могао тражити њен повраћај.

⁸⁰ Исто.

⁸¹ Исто.

Када је то питање крајем 1913. покренуто, испоставило се да је тај документ у Министарству иностраних дјела Црне Горе изгубљен. У писму од 17/30. IX 1913. упућеном руском амбасадору у Цариграду Гирсу од стране министра спољних послова Црне Горе Петра Пламенца констатује се непосједовање „признанице о предаји речене архиве” и тражи да она буде оглашена неважећом. Пламенац је тражио од Гирса: „да изда наређење коме припада” да се и без реченог акта изврши предаја архиве црногорске легације у Цариграду. Архиву је требало предати Алекси Мартиновићу, који је, према садржају истог документа, био чиновник руске банке у Цариграду. С обзиром да се по завршетку балканских ратова враћао на своју дужност био је замољен „да прими архиву Црногорске легације” и да је пошаље у земљу.⁸² Царска руска амбасада удовољила је захтјеву црногорског министра спољних послова и архиву црногорског посланства предала Алекси Матановићу. Руска амбасада у Цариграду, по обављеном послу, писмом од 18/31. октобра 1913. о томе је извјестила министра иностраних послова Црне Горе.⁸³

Податак о враћању архиве посланства у Црну Гору можемо оцијенити значајним, не само са становишта информисаности о судбини важног дијела дипломатске грађе већ и због тога што он указује и на одређене спољнополитичке планове Црне Горе након балканских ратова. Оно што се, у најкраћем, из предузетих корака црногорске владе може закључити јесте да она није имала намјеру да тако брзо по завршетку ратова поново успоставља дипломатске односе са Турском, односно обнови рад њене дипломатске мисије у Цариграду. Осим повраћене архиве посланства, на такав закључак упућују и друге околности. Најочигледнију потврду те врсте представља амбициозан план црногорског двора о мрежи дипломатских представништава која су се имала установити током 1914, у коме су, осим Београда, били предвиђени још и „Букурешт, Беч, Петроград, Албанија и Атина”, али не и Цариград.

Стварни мотиви овакве спољнополитичке оријентације могли би се тражити у више различитих околности. Између осталих, свакако је била присутна процјена да је источно питање за Црну Гору у балканским ратовима ријешено и да сада, будући да се није радило о сусједној држави, Турска не представља земљу значајну за спољнополитички живот Црне Горе. Осим промјена геополитичког карактера, из чега је произлазио мањи степен зависности Црне Горе од Турске, као и мањи непосредан интерес за овом врстом односа, разлоге за овакву оријентацију можемо тражити и у комплексу српско-црногорских односа који су се, добијањем заједничке границе у Санџаку, на нов начин постављали пред црногорски двор. Добијање заједничке границе поставило је на дневни ред питање уједињења Црне

⁸² АЦГ, Исписи, 32 а(2).

⁸³ Исто.

Горе и Србије, што је у црногорским званичним круговима изазивало отпоре који су се, између осталог, манифестовали и у појачаној потреби за афирмацијом међународног субјективитета своје државе. У том погледу свакако да су већи значај имале дипломатске везе Црне Горе са Бечом, Петроградом и Букурештом и њихово званично институционализовање на међудржавном нивоу са Београдом, него са Империјом чији је утицај на рјешавање балканских питања све очигледније слабио. Такође и одређени психолошки ефекти балканских ратова, посебно скадарске епопеје, могли су утицати да се на дневни ред одмах по њиховом завршетку постави питање обнове дипломатских односа са Турском.

Разлози за неукључивање наведеног захтјева у круг примарних потреба спољне политике Црне Горе били су превасходно последица одређених унутрашњих политичких ставова. Других одређујућих момената који би припадали категорији ограничавајућих фактора међународноправног карактера није било. Да је то заиста тако довољно јасно говоре одредбе Лондонског уговора (чл. 1) у коме су Црна Гора и Турска и остале земље потписнице констатовале да ће од дана измјене ратификације уговора „владати вјечити мир и пријатељство између његовог Величанства Цара Отомана, с једне стране и њихових Величанстава Суверена Савезника”.⁸⁴

Одредбе мировног уговора у Лондону биле су, дакле, основ за обнову дипломатских односа свих балканских држава са Турском. Неке од њих попут Србије, релативно брзо су приступиле активностима те врсте, односно сређивању односа поремећаних ратним стањем. Тако су, сматрајући Лондонски уговор од 30. маја 1913. ратификованим, уколико се на њих односи, Србија и Турска путем посебног мировног уговора закљученог у Цариграду 14. марта 1914. регулисале сва међусобна спорна питања у циљу успостављања редовних односа између двије земље. У члану 1 овог уговора речено је да „уговори, конвенције и акта закључени између обеју земаља или они, који су у важности били у тренутку прекида дипломатских односа, почеће поново важити у свој својој потпуности од дана потписа овог Уговора, а обе Владе ће бити стављене једна према другој, као год и њихови поданици, у исти положај у коме су се налазиле пре непријатељстава”⁸⁵. У ставу 2. истог члана ријешено је питање будућих дипломатских односа тиме што је констатовано да ће се чим уговор буде потписан обновити дипломатски и конзуларни односи између Србије и Турске. Остали одредбама уговора регулисана су питања

⁸⁴ Проф. др Гавро Перaziћ, мр Радослав Распоповић, *Међународни уговори Црне Горе 1878-1918*, 684.

⁸⁵ Архив Савезног секретаријата за иностране послове СР Југославије (Архив СМИПА) Збирка међународних уговора, Уговор о миру закључен у Цариграду / четрнаестог марта хиљаду девет стотина четрнаесте године између Краљевине Србије и Отоманског царства.

проишала из ратних збивања, а посебно и врло детаљно питања сукцесије у погледу добара, имовине, држављанства која се тичу области уступљених Србији.

Регулисању на овакав начин спорних односа са Турском није приступила Црна Гора, иако је потреба рјешавања сличних питања везаних за територије које је њена војска ослободила, односно које су ушле у састав Црне Горе, то налагала. Могуће је да је почетак Првог свјетског рата спријечио постављање на дневни ред овог питања. Но, с обзиром на круг земаља са којима је било планирано успостављање дипломатских односа у 1914, очигледно је да такви кораци нијесу сматрани хитним нити од непосредног политичког интереса.

СТИЦАЈ ИСТОРИЈСКИХ ОКОЛНОСТИ КОЈЕ СУ СЕ ЗБИЛЕ ТОКОМ ПРВОГ СВЈЕТСКОГ РАТА ДЕФИНИТИВНО ЈЕ ЕЛИМИНИСАО МОГУЋНОСТ ПОСТАВЉАЊА БИЛО КАКВИХ ПИТАЊА, УКЉУЧУЈУЋИ И МЕЂУСОБНО ДИПЛОМАТСКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ, У ОПСЕГУ ЦРНОГОРСКО-ТУРСКИХ ОДНОСА. НЕСТАНКОМ ЦРНОГОРСKE ДРЖАВЕ 1918. И СТВАРАЊЕМ ПРВЕ ДРЖАВЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА, У ЧИЈИ САСТАВ ЈЕ УШЛА И ЦРНА ГОРА, УСПОСТАВЉАЊЕ ДИПЛОМАТСКИХ ВЕЗА СА ТУРСКОМ БИЋЕ ПОСТАВЉЕНО НА НИОВУ НОВОСТВОРЕНОГ СУБЈЕКТА - КРАЉЕВИНЕ СХС.

Д-р. Радослав Распоповић

ДИПЛОМАТИЧЕСКОЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО ЧЕРНОГОРИИ В ТУРЦИИ 1879-1912, ГГ.

Резюме

Для Черногории, после получения независимости, при установлении официальных отношений, путем аккредитования постоянных дипломатических представительств, Турция имела особое значение. С ней необходимо было решить многочисленные спорные вопросы как с точки зрения междуусобного разграничения и выполнения решений Берлинского конгресса, так и те, которые вытекали из отношений наследства, статуса и защиты поданных Черногории, находящихся на работе в Цареграде и других турецких городах.

Междуусобное соглашение Черногорского правительства и Порты с целью установления дипломатических отношений путем постоянных представительств рекомендованы и решениями Берлинского конгресса. Поэтому, уже 22. XII 1878 - 3. II 1879 гг. руководитель княжеской канцелярии Станко Радонић обратился к секретарю русской дипломатической Миссии в Цетине А.Н. Шпееру передав просьбу князя Николы о том, чтобы Россия взяла на себя защиту интересов Черногории во всех странах, в которых Черногория не имела свои дипломатические представительства, все до их открытия.

Просьба Черногории о дипломатическом заступничестве Россией вызвала гневную реакцию Австро-Венгрии. Из возникшей в связи с этим неприятной ситуации выход был найден таким образом, что из прав дипломатического заступничества Россией сначала была исключена Австрия, а затем от подобного поддержания дипломатических отношений отказалась и Турция. Т.о. в конце 1879 г. дошло до открытия первого дипломатического представительства Черногории. Первым дипломатическим представителем в ранге Чрезвычайного посла и Полномочного министра был аккредитован тогдашний министр иностранных дел Черногории Станко Радович.

Представительство в Цареграде в период с 1878 по 1912 гг. было единственным представительством Черногории за рубежом. Если учесть, что только после Балканских войн были открыты и 3 остальные постоянные дипломатические Миссии: в Белграде 1913-15, в Париже 1916-20 и Вашингтоне (в течение нескольких месяцев 1918 г.) то становится ясным, какое значение имело дипломатическое представительство Черногории в Турции для изучения ее дипломатической истории - чему и посвящен настоящий труд.